
Jens Aage Doctor. *Shakespeares karneval*. Aarhus University Press: Aarhus. 1994. (Disp. Aarhus, 1994) 462 pp. + 24 ill. DKr. 298,00. ISBN 87-7288-491-6.

Jens Aage Doctor, lektor ved Nordisk Institut, Aarhus Universitet, som tidligere bl.a. har skrevet om Leonora Christina, Johannes Ewald og Thøger Larsen, er med *Shakespeares karneval* trådt udenfor sine nordiske enemærker. Dansk skønlitteratur indgår kun sparsommeligt i den foreliggende bog,¹ der frem for alt handler om Shakespeares dramatik set i lyset af russeren Mikhail Bakhtins (1895-75) karnevalsteorier.

Bakhtins teorier volder en del problemer. For det første er det uklart hvilke tekster Bakhtin selv har skrevet og hvilke der er skrevet af andre. For det andet er sekundærlitteraturen om både Bakhtins skrifter og person efterhånden blevet ganske uoverskueligt i omfang og bredde. I skrivende stund er der et hav af bøger, afhandlinger og artikler på vej om Bakhtin og forskerne der stod ham nær.² Sikkerhed er der i det mindste angående Bakhtins to hovedværker, bøgerne om Dostojevskij *Probleme der Poetik Dostojevskijs* (*Problemy poëtiki Dostoevskogo*, 1963), om Rabelais *Rabelais and His World* (*Tvorchestvo Fransua Rable i narodnaia kul'tura srednevekov'ia i Renessansa*, 1965), samt en række essays.³ Jens Aage

¹Der er enkelte henvisninger til bl.a. Martin A. Hansen (s. 119, 248, 303), Emil Aarestrup (s. 152), Thøger Larsen (s. 215), Per Lange (s. 276) og Klaus Rifbjerg (s. 88, 340).

²Se for ajourførte forskningsoversigter og bibliografier: *The Bakhtin Newsletter*, redigeret af Clive Thomson, Queen's University, Kingston, Canada, der siden 1983 udkommer med jævne mellemrum.

³Se for en omfattende men ikke uhildet levnedbeskrivelse af Bakhtin: Katerina

Doctor har undviget alle disse faldgruber ved kun at beskæftige sig med (dele af) hovedværkerne om Rabelais og Dostojevskij.

I Norden blev Bakhtin introduceret omtrent samtidigt af danskerne Anker Gemzøe og Peter Madsen.⁴ Men det ville være for meget sagt at der i Norden har været en stor akademisk opmærksomhed for Bakhtins forfatterskab, skønt man omsider kan spore en tiltagende interesse.⁵ I udlandet, og især i de angelsaksiske lande, er der i de senere år opstået noget der ligner en kult omkring Bakhtins tænkning og efterhånden er der næppe noget han ikke er blevet taget til indtægt for. Dette skyldes måske den omstændighed at Bakhtins forfatterskab ikke bæres af teoretisk systemtænkning, men af en række hypotetiske udgangspunkter der næppe danner et fasttømret hele. Derudover anvender mange forskere Bakhtin ganske instrumentalt, som en begrebsmæssig værktøjskasse. Dette indebærer ofte at man isolerer enkelte mønstergyldige elementer fra teorierne, eller blot låner og tillemper bakhtinske begreber, der så bliver brugt som illustrationsmateriale eller analytiske redskaber.

Jens Aage Doctor praktiserer en lignende eklekticisme i *Shakespeares karneval*, som jeg vil se lidt nærmere på. For det første er det påfaldende at forfatteren ingensteds begrundet sine tekststudvalg, og for det andet at han yderst sparsommeligt tager stilling til begrebsapparatets teoretiske forudsætninger og hypotetiske karakter. Hverken udvælgelsen af Shakespeares dramaer motiveres (ca. halvdelen af Shakespeares dramatik bliver inddraget), eller selektionen af Bakhtins teoretiske arbejder forklares. Doctor er en dygtig og velbevandret (ny)kritiker og man forstår at han hanker op i Bakhtin, der har sine rødder i den russiske formalisme. På god gammel strukturalistisk manér opstiller Doctor en række overskuelige, binære modsætningspar og har givet de fleste kapitler titler af typen 'ondt og godt',

Clark & Michael Holquist *Mikhail Bakhtin*, Cambridge Mass. & London: Harvard University Press, 1984. Bogen indeholder desuden en bibliografi over Bakhtins forfatterskab.

⁴Anker Gemzøe 'Dialogen og den tragiske farce - Michail Bachtins teoretiske arbejde', i: *Poetik*, årg. 4, nr. 1, 1971, ss. 3-41; Peter Madsen *Semiotik & Dialektik. Bidrag til litteraturens, betydningens, bevidsthedens sociologi*, København: Munksgaard, 1971.

⁵For eksempel: Lotte Porsborg Andersen, 'Michail Bakhtin og den groteske realisme', i: *Synsvinkler*, årg. 4, nr. 10, 1995, ss. 89-119.

'død og genfødsel' osv. Nogle vil synes at det er smurt rigelig tykt på, for eksempel i det afsnit hvor bogens grundlæggende idé bliver præsenteret, men når man kulegraver tankegangen er den faktisk meget spændende:

Shakespeares dramatik, hvor man uanset genre altid bevæger sig mellem et *kosmos*, som er sublimeret begær, dvs. energiens beherskelse og kulturelle investering - og et *kaos* af vild, utæmmet energi og momentan, tvingende begærtillfredsstillelse. I denne bogs værkanalyser vil *kosmos* tegne sig som et udfoldet system af forskelle og *kaos* som forskelsløshed - polariteten kosmos-kaos bliver for så vidt identisk med en modsætning mellem *struktur* og *indifferens*. Og dog er kaos ikke blot det truende alternativ til kosmos, men også denne ordens nødvendige forudsætning: det er udtryk for den vildskab, kulturmennesket må lægge afstand til - og følgelig er det også kilde til den energi, der skal drive værket. (Doctor, s. 18).

Vægtforskydningerne mellem 'struktur' og 'indifferens', kobler Doctor til den kulturelle magtkamp i senmiddelalderen og renæssancen, mellem feudalismen (hverdagens orden, 'struktur') og den folkelige modkultur (karnevalet, 'kaos'). Karnevalet bliver hos Doctor en semiotisk fællesbetegnelse for en række folkelige oprørs- og forlystelsesformer der er typiske for renæssancen og også efterlod deres spor i Shakespeares dramatik. Karneval bør forstås som et 'provisorium', eller et 'pusterum' som i moderne tider og vores mere sofistikerede kultur(er) er blevet til et psykisk, re-kreativt fristed, hvor nye kræfter og incitamenter bliver samlet for at kunne klare hverdagen. Desuden pointeres at de to livssfærer betinger hinanden gensidigt.

Doctor er ikke blot interesseret i karnevalets oprørske (befriende) potentiale, men i mindst lige så høj grad i dets begrænsninger, d.v.s. dér hvor karnevalet overskrider sine egne grænser og bliver til en destruktiv trussel. Slående eksempler er selvfølgelig *Hamlet*, og, på en anden måde, *Romeo and Juliet*. Netop Doctors læsning af sidstnævnte skuespil, der er blandt bogens bedste og grundigste tolkninger, viser klart hvad der sker når grænserne mellem karnevalets regenerative potens overskrides og den slår over i ødelæggende kaos. Doctor betragter *Romeo and Juliet* ikke som en række tilfældige dramatiske hændelser der til syvende og sidst resulterer i døden, men derimod som et skuespil med en tvangsmæssig

logik i hvilket kærligheden og døden konsekvent er sammenkædet. Ligesom Hamlet, mister Romeo og Julie jo grebet om virkeligheden, normalitetens referenceramme anfægtes, slår over i destruktion, men falder til sidst igen på plads efter slutningens katastrofe: 'realiteternes verden' genetableres.

I en af de andre interessante værkanalyser - af *Two Gentlemen of Verona* - mærker man hvilke analytiske perspektiver karnevalsbegrebet rummer. Frem for alt i forbindelse med karnevalets særlige 'degradering'. Der vendes midlertidigt op og ned på den herskende orden, der rokkeres om på perspektivet (herre bliver til tjener, mennesker til dyr, det sakrosankte bliver plat, osv), og det ellers tabubelagte kommer for dagen. Her viser sig også Bakhtins kropslige topografi, hans interesse for kroppens nedre regioner. Hele dette begrebskompleks indkredses i løbet af kapitel V 'Den store mave' og kapitel VIII 'Hyperion og satyr': den groteske krop, som en åben og flydende form, kroppen som uafsluttet og procesbetonet. Dette indebærer også en kosmologisk forståelse af livet, der ikke standses af døden. Sidstnævnte kapitel er viet *Hamlet* og byder på en bred vifte af karnevalsmotiver der demonstrerer Hamlet-skikkelsens grundlæggende tvetydighed til fulde.

Oven i købet indeholder kapitel VIII et af de få dyberegående kulturfilosofisk ekskursor, bl.a. om Nietzsche. Dette spændende sidespring om forholdet mellem naturens iboende ligegyldighed (indifferens) og menneskets kulturskabende stræben (struktur), vidner om at Doctor tilbageholder eller underspiller en række trumfkort, og det er synd. Eller frygtede Doctor at balancegangen mellem struktur og indifferens ville undergrave bogens strengt gennemførte idé? Doctor forsømmer i hvert fald at udarbejde denne oplagte og ganske relevante diskussion om især kunstens betydning. Kunstens funktion som en ideel kulturel niche (karneval som pusterum), som modvægt mod den materielle virkelighed, er jo netop det der har fascineret forfatteren og har været en væsentlig tilskyndelse til bogen. Ambiguiteten hos Shakespeare, bevidstheden om at just kulturen, kunsten og humaniteten er betinget - men også anfægtet - af det skjulte kaos der ligger direkte under civilisationens skøre overflade. Det gode og det onde der hænger sammen som siamesiske tvillinger, de mørke kræfter der hele tiden truer med degeneration og tilintetgørelse. Denne diskussion er lige så aktuel i vor egen kulturelle brydningstid, som den var i Shakespeares samtid. Det ville sikkert have sprængt bogens formelle

rammer, men havde dog også givet den betydelig mere vægt.

At Jens Aage Doctor har begrænset sig til karnevalsbegrebet hos Bakhtin er i grunden helt berettiget, men det føles som en svaghed at han ikke udforsker perspektiverne som karnevalsteorien rummer mere tilbundsående. Af og til (f.eks. s. 313-14) strejfs de sproglige (translingvistiske) perspektiver der ligger i Bakhtins karnevalsteorier om det tostemmige ord og polyfonien, uden at disse chancer bliver udnyttet. Det er forståeligt at Doctor ikke behandler begrebet 'kronotope', idet det stammer fra et af Bakhtins senere essays. Men, ih hvor er det synd at lade en så åbenlys tolkningsmulighed ligge. Et lille ekskurs om kronotopen - og i det hele taget et blik på forholdet mellem tid og sted i Shakespeares dramatik, især kongetragedierne - ville bl.a. have givet interessante resultater i analysen af *Henry IV* (s. 150-151).

Blandt de gode ting ved bogen er, at Doctor har forsøgt at bevare ligevægten mellem teori og empiri, og hans konkrete tekstanalyser er oftest gode og spændende. Hvad bogens formelle disposition angår, kan man ikke undgå at lægge mærke til de mange gentagelser. Næsten hvert kapitel indeholder en indføring i begrebsapparatet, værst er det i bogens næstsidste kapitel. På den måde går man næsten glip af den gode analyse af Caliban-skikkelsen i *The Tempests* betydningsstruktur (s. 378), som giver nogle nye synspunkter. Det er i grunden lidt af en sensation, de mange forhåndenværende Caliban-tolkninger taget i betragtning. I stedet for gentagelserne kunne forfatteren have brugt mere energi, sideplads og debat på sine teoretiske udgangspunkter, der nu er en lidt tyndbenet sag, som overskygges af de, i øvrigt gode og grundige, tekstanalyser. Et andet, men underordnet, kritikpunkt er de store divergenser imellem kapitlerne hvad noteapparatet angår. Tag for eksempel forskellen mellem noterne på siderne 64-65 og side 306, hvor en note ville være anbragt.

Jeg mener dog at Jens Aage Doctor bør roses for det faktum at han ikke har begået den brøde at tage hensyn til 'political-correctness-hjernevaskeriet'. Her er der ingen selvcensur, hverken idémæssigt eller i sprogligt henseende.

Desuagtet er min konklusion at bogen kun har begrænset værdi for den internationale Shakespeare-forskning, eftersom den beskæftiger sig med et udsnit af Shakespeares dramatik, og oven i købet er skrevet på dansk. (Desuden flyder dansk og engelsk til tider sammen, noget som medfører irriterende meningsforstyrrelser.) For Bakhtin-interesserede for-

holder det sig på samme måde, da de ikke vil finde mere end en ret mekanisk tilpasning af et velkendt begrebsapparat, som egentlig ikke bliver sat på prøve.

Henk van der Liet, Rijksuniversiteit Groningen